

Erdély és a művészet ígázatában

Aniszi Kálmán: *A művészet világa. A lélek oázisa. Ihlet és látvány. Alkotás és befogadás*

Kalota Művészeti Alapítvány–Napkút Kiadó, Budapest, 2022

Egy ország, egy korszak szellemi, művészeti életének teljesítményei természetesen ténykérdések. De hogy ezekről a teljesítményekről a nagyközönség, az érdeklődők és egy-egy szorosabban veendő szakmai közeg is értesüljön, abban kitüntetett szerepe van a ma már csak médiának, kommunikácónak nevezett újságírásnak, szaksajtónak. Az írott és nyomtatott sajtónak noha összességében – a digitális robbanás óta – csökken a tudat- és társadalomformáló ereje, azonban szerepe ma sem elhanyagolható, mellőzhető, nem is beszélve az elmúlt évtizedekről, amikor sokrétű feladatai felfokozottabbak voltak. Ebben a sajtóközegben és annak összetett és bonyolult hálózatában válhatott számunkra ismertté Aniszi Kálmán erdélyiként, pontosabban „származásilag” partiumiként (Magyarkakucson született, s nagyváradiként határozza meg magát iskolái, ifjúkora okán), aki – ahogy ő maga fogalmaz – 1990-ban *visszahonosodott* Magyarországra, s azóta közöttünk élve, dolgozva vált aktív sajtószerzővé. Írásos életművének ezáltal egy kronológiai alappereket ad a pályafutása első évtizedeit jelentő, jellemzően kolozsvári munkássága, melynek egy fontos részében kiemelt szerepe van a művészeti felsőoktatásban játszott oktatói szerepének, majd ezt követi az immár – hosszú évek óta – a magyar fővároshoz kötődő tevékenysége. Míg írásait szülőföldjén a múlt század hetvenes éveitől a legjelentősebb erdélyi kulturális lapokban publikálta (*Utunk, Korunk, Művelődés, A Hét*), az elmúlt három évtizedben a magyar nyelvű kulturális sajtó széles spektrumában találkozhattunk írásaival, jellemzően a *Kapuban*, a *Magyar Naplóban*,

a *Confessióban*, a *Hitelben*. Első önálló kötetét ugyan még szülőföldjén, a Kriterion adta ki 1978-ban *A filozófia műhelyében* címmel, de ezt követően – hosszabb szünet után – már csak visszahonosodását követően jelentek meg kötetei itthon, eddig mintegy húsz kiadvány, amely jelzi folyamatos aktivitását, alkotókedvét. Könyveiből következtethetően érdeklődése sokrétű és tágas. Csak példaként – és csak a legutóbbi évekből – említjük az esszéket, kritikákat, interjúkat tartalmazó *Rólunk, értünk. A mulandó is a mienk* című kötetét (Felsőmagyarország Kiadó, 2020), amely meghatározóan az erdélyi kultúra és művészet jeles személyiségeivel foglalkozik, de igazi kuriózum az *Árral szemben* című kötete, melynek alcíme pontosan behatárolja annak tartalmi jellemzőjét is: *A felvilágosodás kori erdélyi magyar értelmiség ethosza*. E könyvből előttünk áll a szerző igen mély történelmi ismereteinek összetettsége (magánkiadás, 2020), amelynek historikus értéke személyes sorsában is jelentős, hiszen 1982-ben, nem kis akadályokat legyőzve, e témával szerzett egyetemi doktori címet filozófiából.

Mivel Aniszi Kálmán érdeklődése, iskolázottsága, oktatói tapasztalatai meghatározóan filozófiára alapítottak, ezért írásainak egy jelentős része természetszerűleg utal is e szellemi vonzalmaira. Ő maga úgy fogalmaz, hogy főleg etikai, esztétikai, eszmetörténeti és kisebbségi kérdésekkel foglalkozik, ám – legutóbbi kötete kapcsán ezt nyugodtan állíthatjuk – érdeklődési köre tágabb, érintkezik művészetfilozófiával, művészetelmélettel, témái közé vonva releváns művésztörténeti problémákat. Amelynek kapcsán most

minderről szót ejthetünk, az legújabb kötetete, melynek már címe (címei, alcímei!) sokatmondóak. *A művészet világa; A lélek oázisa; Ihlet és látvány; Alkotás és befogadás.* A címek és alcímek azonnal jelzik, hogy e kötet középpontjában a művészet áll, s a részletes tartalomjegyzékből, majd az olvasást követően kitudódik, hogy először teoretikus kérdésekkel foglalkozik, dilemmáit osztja meg velünk, keresi a művészet mai mibenlétét, hivatását, felvázolja jövőjének lehetőségeit, majd a könyv terjedelmesebb, második részében két, illetve három művészeti ág kerül figyelme fókuszába, a képzőművészet, az iparművészet és a zeneművészet, s ezeken keresztül meghatározóan *kortársai* munkásságáról szól, velük teremt szoros személyes kapcsolatot. Önmagában ez a körülmény felkelti a kortárs, illetve 20. századi, erdélyi vagy Erdélyhez kötődő művészek iránt affinitást érző érdeklődő olvasó figyelmét. A könyvet kézbe véve hamar megtudjuk, hogy ez egy válogatás a szerző korábbi köteteiből, illetve jellemzően már másutt, korábban megjelent írásaiból. Mivel szerkesztő nincs feltüntetve, csak szöveg-gondozó, így minden bizonnyal a szerző maga válogatott írásaiból. Az eredeti közlési időpontokból kideríthetően hatalmas anyagból kellett (lehetett) szemezgetnie, hiszen a recenzens megfigyelése alapján a legkorábbi írás 1971-ből, a legfrissebb – éppen a lap hasábjain közzétéve – 2022-ben keletkezett, illetve jelent meg. Ez a körülmény azért érdekes, mert az olvasó megfigyelheti, hogy a több mint fél évszázadnyi időtávon belül a szerző stílusa, nyelvi formálása nem sokat változott. Aniszi Kálmán stílusa pontos, nem túlfűtött, de nem is racionális, a tény- és tárgyyszerűség jellemzi, az egzakttság, ám mindez ugyanakkor sugározza szülőföldje ízségét. Régebbi írásai is szellemükben frissnek tűnnek, legfeljebb furcsa olvasnunk például egy 1986-ból újra közölt interjúban az egyik nyilatkozónál a Leninre vagy egy másíknál a marxizmusra utalást, ami természetesen nem feltétlenül bűn, csak

inkább jelzi, hogy milyen radikálisan alakult át 1990-et követően a név- és fogalmi hivatkozás... A válogatás egyben azt is mutatja, hogy ma, s immár a szerző 80. születésnapján túl, *ő maga* mit tart méltónak újraközlésre, s ezáltal sajátos önarcképet is elénk tár. Az önarckép azért jó kifejezés, mert kétségtelenül a kötet meghatározóan képzőművészettel, képzőművészekkel foglalkozik, noha – ez is határozottan érzékelhető elsősorban elméleti írásaiban – rengeteg más művészeti területről is hoz példát, s ezek sorából is kiemelhető az irodalom. Jeles ambícióról tanúskodik a hat fejezetből álló mű első részének címe: *Titkok nyomába szegődve.* A titkok természetesen a művészet titkai, melyek felfejtése – mint az imént jeleztük – egyben kérdések, töprengések megfogalmazása is. A kérdések ismertek, de eredeti módon felvetettek, például a szép és a rút, az értelem és érzelem, a természeti szép és a művészeti szép, a szépség és igazság és leginkább: a nem szabadság és szabadság problémáiban. Aniszi Kálmán mely filozófiai alapozottsággal keresi a feleleteket, miközben művészet ideálja tradícióra alapító, klasszikusnak nevezhető nézetrendszerként válik számunkra érthetővé. Írásai közé e fejezetbe helyezte be – kicsit kakukktojásként – azt az interjút, illetve beszélgetésének szövegét, amelyet eredetileg 1986-ban készített a *Korunk* felkérésére, ám akkor nem jelenhetett meg csak egy jóval későbbi kötetében. Alanyai az akkori kulturális élet nagyágyúí, Ady József grafikusművész, Árkossy István grafikusművész, Bajor Andor író, Miklóssy Gábor festőművész, Sipos László festőművész és Szócs István író. Több mint három évtized eltelte után a beszélgetés ma is aktuális kérdésekről szól, noha ma már inkább történeti értéke a fontos.

Ezt követi az interjúk című fejezet, amely talán legerősebb része a könyvnek. Interjúalanyai kiváló személyiségek. Aniszi Kálmán könyvszerkesztési koncepcióját az jellemzi, hogy egy-egy beszélgetőtársa nem is egyszer bukkan fel köny-

vében. Ehelyütt ismét jó találkozunk Miklóssy Gáborral készített beszélgetésével (aki az erdélyi 20. századi festészet és művészetpedagógia kiemelkedő személyisége), s igen értékesek a Banner Zoltán-, Árkossy István-, Kovács András- (művészettörténész), Hajdú László- (műgyűjtő) interjúk. A Banner és Árkossy írások később még nagy hangsúlyt kapnak a könyvben. Néha azt érezzük, hogy egy-egy beszélgetés végén nagyon hiányzik a tervek, elképzelések folytatódásáról szóló hír. Ez leginkább a Mikó Diána szobrászművésszel készített beszélgetés nyomán hagy úrt az olvasóban. E rész – és az egész könyv – egyik legértékesebb írása az Újvárossy László képzőművésszel készített beszélgetése. Egy lefegyverzően innovatív művészi pálya képe tárulkozik fel az olvasó előtt. Az interjú hangnemét jótékonyan alakítja, hogy Újvárossynak valamikor évtizedekkel ezelőtt Aniszi Kálmán tanára is volt a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán, s most az újra találkozás inspiráló öröme ehelyütt jótékony hatású (lásd *Hitel*, 2022. 1. szám is!). A szerző írásban rögzített dialógusainak egyik legfőbb jellemzője, hogy Aniszi nem interjúkat készít (legalábbis tartalmilag), hanem felkészült beszélgetőtárs, s ebből jön létre az irodalmilag is értékes közlés, lesznek beszélgetési többször közös meditációk.

Az esszék című fejezet kizárólag Banner Zoltán és Árkossy István életművével foglalkoznak, s itt fontos szerephez jutnak a szerző könyvrecenziói. A két életmű, az egyik művészettörténeti (Banner), a másik – meghatározóan – alkotóművészeti (Árkossy) át- és átfolyik egymásba, e jeles személyiségek hosszú évtizedek óta jól ismerik és becsülik egymást, s Aniszi Kálmán írásai által újabb összefüggések is feltáruulnak előttünk. S hadd legyen ennek az írásnak egy olyan kipillantása is, hogy nagy szeretettel köszöntjük az ez évben 90 éves Banner Zoltánt, akinek tudományos, történeti, írói, szerkesztői, kritikus, művészetszervezői, sőt előadó-művészeti

tevékenysége és munkássága is túlértékelhetetlen. Természetesen ezen értékekre utalnak is a könyv szerzőjének sorai.

Az ezt követő *A hit jegyében* című fejezet legértékesebb írása Ozsvári Csaba ötvösművészről szól, amihez az alkalmat Árkossy Istvánnak a fiatalon elhunyt zseniális alkotó életművéről összeállított albuma adta. Szinte természetes, hogy egy ilyen összeállításnak tartalmaznia kell egy *Üzenet Erdélyből* című fejezetet is, amely megnyitó szöveget is magában foglal, és egy szépírói kis remeklést is. Itt a több mint negyven évvel ezelőtt Ady József grafikusművészről készített írása tűnik ki maradandó értékével. A könyv talán legnagyobb meglepetést okozó fejezete a záró rész, amelyben a szerző *A zene varázsa* címszó alatt eddig kevésbé ismert oldalát tárja elénk zeneművészekről és a zeneművészetről szóló írásaival. Bár kötetében is már találkozhattunk az eredetileg 2010-ben publikált, Dehel Gábor kolozsvári operarendezővel készített interjújával, az most is adataival, információinak különlegességével felfedeztető erejű. De ez jellemzi az Almási István népzene kutatóval vagy a Jodál Gábor és Terényi Ede zeneszerzőkkel 1971-ben vagy a Szabó Csaba zeneszerzővel 1991-ben készített beszélgetését. Kötetét két zenével összefüggő elméleti írása zárja.

Aniszi Kálmán legújabb kötete írásainak döntő többségét ugyan korábbi könyveiből, illetve a sajtóból ismerhetjük, de sajátosan újszerű válogatása új szempontokra engedi felfigyelni az olvasót. A könyv végén részletesen megismerhetjük a szerző életművének legfontosabb adatait. Az izgalmas összeállítás értékét azonban csökkenti, hogy irodalmi, szakirodalmi hivatkozásai esetén nem tünteti fel forrásait, valamint nagyon hiányzik interjúalanyairól, írásai „főhőseiről” egy rövid életrajzi összeállítás, valamint egy névmutató melléklete. Rövid életrajzokra, legalább a születési és halálozási adatok megjelölésével azért lett volna szükség, mert a hivatkozott alkotó személyiségek

jó része már nincs közöttünk, s egy-egy – a témában új – olvasónak azonnal valami szerény eligazítást adnának ezek az alapinformációk. A névmutató pedig megkönnyítené, hogy a könyvet *ismét* kezébe vevő olvasó azonnal megtalálja keresendő személyének könyvbéli helyét. Termé-

szetesen az életrajzi összeállítás és névmutató egy szerkezetben is megjelenhetett volna a kötetben, amely összességében a 20. század igen aktuális művészetelméleti, művészetfilozófiai kérdéseiről, az erdélyi magyar művészet jeles személyiségeiről ad hiányt pótló ismereteket.

Feledy Balázs

Gvárdián Ferenc: Angyali üdvözlés (terrakotta, samott, 87×30×36 cm, 2016)

FELEDY BALÁZS (1947) művészeti író. Legutóbbi könyvei: *Tóth Béla szobrászművész* (Csongrád, 2019, Csongrád Városi Önkormányzat; szerzőtárs: Ujszászi Róbert), *Németh János keramikusművész* (Budapest, 2019, MMA Kiadó; szerzőtárs: Péntek Imre), *Bakos István tervezőgrafikus* (Budapest, 2021, MMA Kiadó).